

Hisse Senedi Alım-Satım Kazancının Vergilendirilmesindeki Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

Mehmet ERKAN

Hasan KARAÇAM

Hesap Uzmanı

Hesap Uzmanı

GİRİŞ :

Hisse senetleri, anonim ortaklık ya da sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıkların kanuni şekillere uygun olarak düzenledikleri belgelerdir. Bu belgeler sermayenin belli bir oranını temsil ve sahiplerine o oranda ortaklık hakkı sağlayan kıymetli evraklardır.

Menkul kıymetler arasında sayılan ve kıymetli evrak niteliği bulunan hisse senetleri, Türk Ticaret Kanunu'nun 409-419. maddeleri uyarınca hamiline ya da nama yazılı olarak çıkarılabilirler. Ayrıca hisse senetleri, imtiyazlı ya da adi hisse senetleri şeklinde olabileceği gibi kurucu ya da intifa hakkı sağlayan hisse senetleri şeklinde de olabilir.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3 ncü maddesinde menkul kıymetler, "ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetli evrak" şeklinde tanımlanmıştır.

Sermaye Piyasası Kurulu, yayımlandığı tebliğlerle menkul kıymetler konusuna açıklık getirmiş, menkul kıymetin Kanunda yapılan tanımı tekrarlandıktan sonra, sayılmak suretiyle menkul kıymetlere örnek verilmiştir. Buna göre; hisse senetleri ve geçici ilmühaberleri, tahviller, intifa senetleri, iki yıl ve daha uzun süreli kar ve zarar ortaklığı belgeleri, Hazine bonoları, Devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin tahvil ve bonoları, ipotekli borç ve irat senetleri menkul kıymet olarak değerlendirilmiştir.

Türk Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu'nun ilgili maddeleri kıymetli evrak olarak değerlendirilen hisse senetlerini ellerinde bulunduranlara (kar payı hakkı) temettü alma, tasfiye payı hakkı, öz varlıklardan kaynaklanan (bedelsiz hisse senedi) payı edinme hakkı, yeni payları edinmede öncelik (rüçhan) hakkı, doğrudan ve dolaylı olarak yönetime katılma hakkı, oy hakkı, bilgi alma hakkı gibi haklardan yararlanma imkanı tanımaktadır.

Hisse senedi sahipleri; hisse senetlerinden kar payı niteliğinde gelir elde etmenin yanısıra, bunların borsa içinde ve dışında elden çıkarılmasından "alımsatım kazancı" da elde edebilirler.

I HİSSE SENEDİ ALIM SATIM KAZANCININ VERGİLENDİRİLMESİNDEKİ TEMEL ESASLAR

A GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİ AÇISINDAN VERGİLEME ESASLARI

1- Tam Mükellef Gerçek Kişilerde Vergileme Esasları

Hisse senedi alımsatım kazançlarının vergilendirilme esaslarının da düzenlendiği 4369 sayılı Kanun ile değişik 80, 81 ve 82'nci madde hükümlerinin uygulanma süresi, Gelir Vergisi Kanunu'na

4444 sayılı Kanun ile eklenen geçici 56'ncı madde hükmü çerçevesinde, 2003 takvim yılı gelirlerine uygulanmak üzere ertelenmiştir.

Bu itibarla, tam mükellef gerçek kişiler tarafından 1999-2002 takvim yıllarında elde edilen hisse senedi alımsatım kazançlarının vergilendirilmesinde Gelir Vergisi Kanunu'na 4444 sayılı Kanun ile eklenen geçici 56'ncı madde hükmü uygulanacaktır.

G.V.K.'nun geçici 56'ncı maddesinin (D) fıkrasının (1) numaralı bendine göre; ivazsız olarak iktisap edilenler hariç olmak üzere, hisse senetlerinin iktisap tarihinden başlayarak üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artış kazancı olarak vergilendirilecektir.

Yukarıdaki genel şartları taşıyan hisse senedi alımsatım kazançlarının bir takvim yılı içindeki toplam "safi" tutarının (1999 takvim yılı için) 3.500.000.000.-TL'nı aşması halinde, bu gelirlerin bu tutarı aşan kısmı değer artış kazancı olarak yıllık gelir vergisi beyannamesi ile izleyen yılın Mart ayı içerisinde beyan edilecektir.

Buna göre, hisse senetlerinin alımsatım gelirlerinin vergilendirilebilmesi için aşağıdaki şartların bulunması gerekmektedir.

- Alımsatım kazancına konu hisse senedi ivazlı olarak iktisap edilmelidir.

- Alımsatım kazancına konu hisse senedi iktisap tarihinden başlayarak üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmalıdır.

- Hisse senedi alımsatım kazançlarının bir takvim yılı içindeki toplam "safi" tutarı (1999 takvim yılı için) 3.500.000.000.-TL'nı aşmalıdır.

G.V.K.'nun geçici 56/F madde hükmü çerçevesinde, tam mükellef gerçek kişiler tarafından 1999-2002 takvim yıllarında elde edilen hisse senedi alımsatım kazançlarının vergilendirilmesinde matrah, yani "safi kazanç"; elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin tutarından, elden çıkarılan hisse senetlerinin maliyet bedelleri ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi (gelir vergisi hariç) ve harçların indirilmesi suretiyle bulunur.

Hasılatın ayın ve menfaat olarak sağlanan kısmının tutarı Vergi Usul Kanunu'nun "değerleme" ile ilgili hükümlerine göre tayin ve tespit olunur.

Hisse senetlerinin elden çıkarılmasında, iktisap bedelinin tevsih edilememesi halinde, iktisap tarihindeki rayiç bedel iktisap bedeli olarak kabul edilir.

Hisse senetlerinin elden çıkarılmasında iktisap bedeli, hisse senedinin elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilir.

Hisse senetlerinin elden çıkarılması halinde kazanç, yıl içinde elde edilen toplam gelirlerden, G.V.K.'nun 76'ncı maddesinde belirtilen indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmın düşülmesi suretiyle hesaplanabilir. Bu durumda, iktisap bedeli endekslenmez.

01.01.1999 tarihinden önce iktisap edilen ve menkul kıymetler borsasında işlem gören hisse senetlerinin bu tarihten sonra elden çıkarılması halinde bunların maliyet bedeli olarak, 1998 yılının son işlem gününde oluşan ortalama fiyatı esas alınabilir. Buna göre maliyet bedeli kabul edilen tutarlar

endekslenmiş maliyet bedeli kabul edilir ve hisse senetlerinde 1998 yılı sonuna kadar olan süre için yeniden endeksleme yapılmaz.

Aynı yıl içinde birden fazla hisse senedi alınıp satılması halinde, bunların kazancı birlikte hesaplanır. Alım satımın birinden doğan zarar, diğerinin karından mahsup edilir. Ancak mahsup sonrasında hala zarar mevcut ise, bu zarar G.V.K.'nun 88. madde hükmü uyarınca diğer gelir unsurlarından mahsup edilemez.

2- Dar Mükellef Gerçek Kişilerde Vergileme Esasları

Türkiye'de yerleşik olmayan dar mükellef gerçek kişilerin, yurtdışından getirdikleri aynı veya nakdi sermaye karşılığında iktisap ettikleri hisse senetlerinin alımsatımından sağladıkları kazançlar hakkında, yukarıda tam mükellef gerçek kişiler hakkında yapılan açıklamalar aynen geçerlidir.

Bunlara ek olarak, G.V.K.'nun geçici 56'ncı maddesinin (F) fıkrasına göre; dar mükelleflerin, yabancı sermaye mevzuatına göre ilgili mercilerden izin almak suretiyle, Türkiye'ye bizzat getirdikleri nakdi veya aynı sermaye karşılığında iktisap ettikleri hisse senetlerini elden çıkarmalarından doğan değer artış kazançlarının hesabında, kur farkından doğan kazançlar dikkate alınmayacak, diğer bir ifadeyle vergilendirilmeyecektir.

Bu durumda, vergilendirilmeyecek kur farkından doğan kazancın hesabında, hisse senedinin iktisabına tahsis edilen yabancı sermayenin, bu hisse senetlerinin iktisap tarihindeki T.C. Merkez Bankası döviz alış kuruna göre hesaplanan Türk Lirası karşılığı ile bu hisse senetlerinin elden çıkarılması tarihindeki aynı miktar yabancı sermayenin T.C. Merkez Bankası döviz alış kuruna göre hesaplanan Türk Lirası karşılığı arasındaki fark esas alınır.

Ancak, kur farklarının değer artış kazancı olarak vergilendirilmemesi için, bu mükelleflerin Türkiye'de elde ettikleri gelirin sadece sahip oldukları hisse senetlerinden (ve diğer menkul kıymet ve iştirak hisselerinden) elde edilen kar payları ve hisse senetlerinin (ve diğer menkul kıymet ve iştirak hisselerinin) elden çıkarılmasından doğan değer artış kazançlarından ibaret olması gerekmektedir. Dolayısıyla, dar mükellef gerçek kişilerin Türkiye'de elde ettiği hisse senedi kar payı ve alımsatım kazancı ile birlikte Türkiye'de ticari, zirai veya serbest meslek kazancı gibi başka gelir unsurlarının da bulunması halinde, bu kazançlar ile yurtdışından getirdikleri nakdi veya aynı sermaye karşılığında iktisap ettikleri hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan değer artış kazancının hesabında kur farkları da üzerinden gelir vergisi hesaplanacak matraha dahil bir unsur olarak dikkate alınacaktır.

Ayrıca, bu mükelleflerin Türkiye'de devamlı olarak menkul kıymet alımsatımında bulunmaları halinde kur farkından doğan kazançlar da bu faaliyetlerinden doğan ticari kazancın hesabında dikkate alınacaktır.

3- Ticari İşletmelerde Vergileme Esasları

Tam mükellef ticari işletmelerin, aktiflerinde kayıtlı hisse senetlerinin alım satımında elde ettikleri kazançlar "ticari kazanç" hükmündedir. Buna göre, hisse senetlerinden elde edilen alımsatım kazançlarının ticari işletmeler açısından vergilendirilmesinde G.V.K.'nun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanacaktır.

Bu durumda, tam mükellef ticari işletmeler, bir takvim yılı içerisinde elde etmiş buldukları alımsatım kazançlarını, diğer ticari kazanç unsurlarına ekleyeceklerdir.

Bununla birlikte, ticari işletmelerin aktiflerinde kayıtlı bulunan hisse senetlerinin alımsatımından elde edilen "ticari kazanç" niteliğindeki gelirlerin tespiti sırasında, G.V.K.'nun 38'nci maddesinin son

fıkra hükmü dikkate alınabilir. Söz konusu madde hükmüne göre; hisse senedi alımsatımıyla devamlı uğraşanlar hariç olmak üzere, tam mükellef ticari işletmelerin iktisap tarihinden itibaren en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde kayıtlı bulunan hisse senetlerini elden çıkarmaları halinde, bu hisse senetlerinin maliyet bedeli bunların iktisap edildiği ve elden çıkarıldıkları yıllar hariç olmak üzere, her takvim yılı için V.U.K. hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak kazancın tespitinde dikkate alınabilir. Ayrıca, mükellefler tarafından bu seçimlik hakkın kullanılması durumunda; artırılan maliyet bedeli nedeniyle alımsatım zararı çıkması halinde, ortaya çıkacak bu zarar ticari kazancın tespitinde “zarar” olarak dikkate alınamaz.

Ancak, hisse senetlerinin alımsatım kazançlarının Ticari işletmelerde, hisse senetlerinin alımsatım kazançlarının vergilendirilmesinde;

- Alımsatım kazancına konu hisse senedi iktisap tarihinden başlayarak üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasının önemi yoktur. Yani hisse senedi alındıktan tam üç ay sonra elden çıkarılsa da ortaya çıkan kazanç vergiye tabidir.

- Hisse senedi alımsatım kazançlarının bir takvim yılı içindeki toplam “safı” tutarının (1999 takvim yılı için) 3.500.000.000.-TL’ni aşması şartı yoktur. Kazanç bu tutarının altında da olsa vergiye tabidir.

- Hisse senetlerinin elden çıkarılmasında iktisap bedeli endekslenmeyeceği gibi, kazancın tespitinde GVK’nun 76’ncı maddesinde belirtilen indirim oranını uygulanması suretiyle bulunacak kısımda indirilemez.

B KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFLERİ AÇISINDAN VERGİLEME ESASLARI

1- Tam Mükellef Kurumlarda Vergileme Esasları

Tam mükellef kurumların aktiflerinde kayıtlı bulunan hisse senetlerinin alımsatımından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinde, elde edilen alımsatım geliri “kurum kazancı” dahilinde değerlendirilir.

Kurumların aktifinde kayıtlı hisse senetlerinin alımsatım kazancının tespiti, ticari işletmelerin hisse senetlerinin alım satım kazançlarının tespiti gibidir.

Bununla birlikte, kurumların aktiflerinde kayıtlı bulunan hisse senetlerinin alımsatımından elde edilen gelirlerin tespiti sırasında, G.V.K.’nun 38’nci maddesinin son fıkra hükmü dikkate alınabilir. Söz konusu madde hükmüne göre; hisse senedi alımsatımıyla devamlı uğraşanlar hariç olmak üzere, tam mükellef kurumların iktisap tarihinden itibaren en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde kayıtlı bulunan hisse senetlerini elden çıkarmaları halinde, bu hisse senetlerinin maliyet bedeli bunların iktisap edildiği ve elden çıkarıldıkları yıllar hariç olmak üzere, her takvim yılı için V.U.K. hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak kazancın tespitinde dikkate alınabilir. Bu işlem sırasında artırılan maliyet bedeline tekabül eden kazançlar bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında gösterilir. Ayrıca, mükellef tarafından bu seçimlik hakkın kullanılması durumunda; artırılan maliyet bedeli nedeniyle alımsatım zararı çıkması halinde, ortaya çıkacak bu zarar kurum kazancının tespitinde “zarar” olarak dikkate alınamaz.

Hisse senetlerinin alımsatımından elde edilen gelirlerin beyanı sırasında, G.V.K.’nun 38’nci maddesinin son fıkra hükmünün yerine K.V.K.’nun geçici 28’nci maddesi de dikkate alınabilir. Söz konusu madde hükmüne göre; hisse senedi alımsatımıyla devamlı uğraşanlar hariç olmak üzere, tam mükellef kurumların iktisap tarihinden itibaren en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde kayıtlı bulunan

hisse senetlerini elden çıkarmalarından doğan kazancın, satışın yapıldığı yılda kurum sermayesine ilave edilen kısmı, kurumlar vergisinden müstesnadır.

2- Dar Mükellef Kurumlarda Vergileme Esasları

Türkiye’de işyeri ve daimi temsilcisi vasıtasıyla faaliyette bulunan dar mükellef kurumların aktiflerine kayıtlı hisse senetlerini elden çıkarmalarından sağlanan kazançların vergilendirilmesinde, yukarıda tam mükellef kurumlarla ilgili olarak yapılan açıklamalar çerçevesinde olacaktır.

Ancak dar mükellefiyete tabi kurumlar K.V.K.’nun geçici 28’nci maddesinde yer alan hisse senedinin elden çıkarılmasından kaynaklanan kazanç istisnasından yararlanamazlar.

Türkiye’de işyeri ve daimi temsilcisi vasıtasıyla faaliyette bulunmayan dar mükellef kurumların aktiflerine kayıtlı hisse senetlerini elden çıkarmalarından sağlanan kazançlar, G.V.K.’nun Geçici 56’ncı maddesi kapsamında değer artış kazancı olarak vergilendirilecektir. İlgili yasal düzenlemeler aşağıdaki gibidir.

K.V.K.’nun 11 ve 12. maddelerinde kanuni veya iş merkezlerinden her ikisi de Türkiye’de bulunmayan kurumların, Türkiye’de elde ettikleri diğer kazanç ve iratların, dar mükellefiyet esasında vergilendirileceği hüküm altına alınmıştır. Aynı kanunun 13’ncü maddesinin son fıkrasında, dar mükellefiyete tabi kurumların kurum kazançlarının, ticari kazanç gibi tespit edilmesi gereken kazanç ve iratlarda dahil olmak üzere, ticari veya zirai kazançlar dışına kalan kazanç ve iratlardan ibaret bulunması halinde, G.V.K.’nun bu gibi kazanç ve iratların tespiti hakkındaki hükümlerinin kurumlar vergisi matrahının tespitinde de uygulanacağı açıklanmıştır.

K.V.K.’nun 45’nci maddesinde de “kazanç ve iradın ve gelir unsurlarının Türkiye’de elde edilmesi” ve “Türkiye’de daimi temsilci bulundurulması” hususlarında, G.V.K.’nun 7 ve 8’nci maddelerinin hükümlerinin cari olacağı; “iştirak hisselerinin devir ve temlikinden doğan kazançlar” ve diğer kazanç ve iratlar tabirlerinin G.V.K.’nun 80’nci maddesi şumulüne giren kazanç ve iratları ifade ettiği, ancak bu kazançlarla ilgili sözü edilen maddelerde yer alan vergilendirmeme konusundaki istisna, kayıt, şart ve sürelerle ait sınırlamaların dikkate alınmayacağı belirtilmiştir.

Dar mükellef kurumların aktiflerine kayıtlı hisse senetlerini elden çıkarmalarından sağlanan ve G.V.K.’nun geçici 56’ncı maddesi kapsamında değer artış kazancı olarak vergilendirilecek kazançlarının tespitinde, G.V.K.’nun geçici 56’nci maddesinde yer alan istisnalar uygulanmayacaktır. Ancak dar mükellef kurumların hisse senetlerini elden çıkarmalarından doğan değer artış kazancının hesabında kur farkından doğan değer artışı, G.V.K.’nun geçici 56’nci maddesi çerçevesinde vergilendirilmeyecektir.

Bu durumda, dar mükellef kurumların Türkiye’de işyeri veya daimi temsilcisinin bulunmaması halinde, K.V.K.’nun 22’nci maddesi uyarınca 15 gün içinde verilecek özel beyanname yabancı kuruma kazanç sağlayanlar tarafından yerine getirilecektir. Bu kurumların hisse senetlerini farklı kişiler aracılığıyla alıp satmaları halinde, hisse senedinin satışına aracılık eden kişiler, dar mükellef kuruma kazanç sağlayan mükellefler olarak kabul edilecektir.

II HİSSE SENEDİ ALIMSATIM KAZANCININ VERGİLENMESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

G.V.K.’nun geçici 56. maddesinin (D) fıkrasının (1) numaralı bendine göre; ivazsız olarak iktisap edilenler hariç olmak üzere, hisse senetlerinin iktisap tarihinden başlayarak üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artış kazancı olarak vergilendirilecektir.

Hisse senedi alım satım kazançlarının vergilendirilmesinde G.V.K.' nun geçici 56. maddesinde yer alan üç aylık süre şartı beraberinde vergileme sorunlarını da getirmektedir. Sözkonusu kanun hükmü, farklı tarihlerde farklı alış bedelleri ile alınan aynı veya farklı şirketlere ait hisse senetlerinin bir kısmının aynı günde satılması halinde sürenin nasıl hesaplanacağına dair bir belirleme getirmemiştir. Gelir idaresi, bu konudaki belirlemeyi 232 seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği¹ ile yapmıştır.

Maliye Bakanlığı aynı hisse senedinden yıl içinde birden fazla alım yapılması halinde satılan hisse senedinin iktisap tarihinin belirlenmesine yönelik 232 seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nin 2.2. bölümünde açıklamada bulunmuştur. Buna göre;

“Belirli bir şirketin hisse senedinden değişik tarihlerde alımlar yapıldıktan sonra, alınan hisse senetlerinin bir kısmının elden çıkarılması halinde mükellefler elden çıkarılan hisse senetlerinin hangi işlem ile alındığı konusunda serbestçe karar verebilecektir.”

Gelir idaresi sözkonusu tebliğindeki açıklamaları ile, aynı şirkete ait değişik tarihlerde alınan hisse senetlerinin bir kısmının elden çıkarılması durumunda, söz konusu elden çıkarma dolayısıyla oluşacak hisse senedi satış kazancına ilişkin vergi matrahını mükellefin kendi iradesi ile belirlemesine imkan tanınmaktadır.

Aynı hisse senedinden yıl içinde birden fazla alım satım yapılması halinde satılan hisse senedinin iktisap tarihinin belirlenmesine yönelik vergileme sorunu ve Maliye Bakanlığı'nın söz konusu tebliğ ile getirdiği açıklamanın beraberinde getirdiği sorunu örnek yardımı ile açıklayalım.

Örnek: 1

A gerçek kişinin, 1999 yılı içerisinde, IMKB işlem gören hisse senetlerine ilişkin iktisapları aşağıdaki gibidir.

Hisse senetlerinin alım satımında elde edilecek kar veya zararın tespitinde tek bir yöntemin esas alınması, vergilemede adalet ve istikrarın temel şartıdır. Maliye idaresinin hisse senedi vergilemesinde getirdiği, hisse senedi satış kazancına ilişkin vergi matrahının mükellefin kendi iradesi ile belirlemesine imkanı tanıyan yaklaşımı yukarıda belirttiğimiz vergileme sorunlarına çözüm getirmekten uzak olduğu gibi, beraberinde yeni sorunları getirmektedir.

Örnekte belirttiğimiz üzere, hisse senedi alımsatım kazancının tutarı, yukarıda belirtilen maliyet belirleme yöntemlerine bağlı olarak farklılıklar gösterecektir.

Önceki bölümde ortaya koyduğumuz 1.örnekte olduğu gibi,

- Elden çıkarılan hisse senetlerinin ilk alınan hisse senetlerinden oluştuğunun kabulü durumunda (FİFO Yöntemi) kar; 9.050.000.000.-TL,

- Elden çıkarılan hisse senedinin son alınan hisse senetlerinden oluştuğunun kabulü durumunda (FİFO yöntemi), kar : 8.050.000.000.-TL

- Elden çıkarılan hisse senetlerinin senetlerinin ortalama maliyet bedelli hisse senetlerinden olduğunun kabulü durumunda kar; 8.717.100.000.-TL olmaktadır.

Önceki bölümde ortaya koyduğumuz 2.örnekte olduğu gibi,

- Elden çıkarılan hisse senetlerinin ilk alınan hisse senetlerinden oluştuğunun kabulü durumunda (FİFO Yöntemi) kar; 11.550.000.000.-TL,

- Elden çıkarılan hisse senedinin son alınan hisse senetlerinden oluştuğunun kabulü durumunda (FİFO yöntemi), kar ;12.550.000.000.-TL

- Elden çıkarılan hisse senetlerinin senetlerinin ortalama maliyet bedelli hisse senetlerinden olduğunun kabulü durumunda kar; 11.894.050.000.-TL olmaktadır.

Yukarıdaki iki örnekten de anlaşılacağı üzere alınan hisse senetlerinin ilk alım fiyatı ile ikinci alım fiyatının birbirinden yüksek veya düşük olmasına bağlı olarak 1.örnekte mükellef için avantajlı olan FİFO yöntemi, 2.örnekte dezavantajlı olabilmektedir.

Burada örnekler yardımı ile ortaya koymaya çalıştığımız şey hisse senetlerinin elden çıkarılması durumunda vergilenecek kazanç tutarının hangi maliyet yöntemi ile daha avantajlı veya dezavantajlı olduğu değildir.Burada ortaya konulmaya çalışılan sorun,Gelir İdaresinin, 232 Seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile mükellefe bu konuda serbestçe belirleme yapma imkanı tanımamasının, Gelir Vergisi Kanununun geçici 56.maddesinde var olan vergileme sorununa çözüm getirmekten uzak olduğudur.

Hisse senedi alım satım kazançlarının vergilemesi ile ilgili olarak ortaya koyduğumuz sorun ile ilgili olarak ileri sürülen bazı görüşlere göre, bu seçeneklerden ilk giren ilk çıkar (FİFO) yöntemini uygulamak için vergi kanunlarında açık bir hüküm bulunmadığı ve yasal boşluk bulunduğu, son giren ilk çıkar (LİFO) yöntemini uygulamak için buna imkan sağlayan yasal bir düzenleme bulunmadığı, buna karşın ortalama maliyetlerin mal satış³ karının hesaplanmasında yıllardır kullanıldığı ve bu yöntemin daha adil olduğu ileri sürülmektedir.

Gelir İdaresi yukarıdaki örnekle ortaya koymaya çalıştığımız konu ile ilgili olarak, LİFO, FİFO veya Ortalama maliyet yöntemlerinden herhangi birine ilişkin belirleme yapmak yerine, 232 seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile; serbestçe belirleme yapma imkanı getirmiştir. Söz konusu bu düzenleme yukarıda belirttiğimiz ve Gelir Vergisi Kanununun geçici 56.maddesinde var olan vergileme sorununa çözüm getirmekten uzaktır.

Mükellefin, hisse senedi alım satım kazancından doğacak kar veya zararı belirlemede, FİFO, LİFO veya Ortalama maliyet unsurlarından birisini kendi iradesine göre belirleyeceğini ifade etmek yerine, bizce hisse senedinin, VUK'nundaki değerlendirme ölçütleri içindeki yerine ve G.V.K.'ndaki hisse senedi alım satım kazançlarını vergileme ölçütlerinden hareketle maliyet tespit yöntemlerinden hangisinin dikkate alınacağını belirlemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

4369 sayılı Kanun değişikliğine kadar yerli veya yabancı menkul kıymetler alış bedeli ile değerlendirilmekteydi. Belki de 4369 sayılı Kanunun üzerinde en fazla tartışılan ve bankacılık kesiminin tepkisini toplayan hükmü, VUK'un 279'ncü maddesinde değişiklik yapan 6'ncı maddesiydi. Bu maddenin Plan ve Bütçe Komisyonunda değiştirilerek kabulü sırasında gerekçesinin aldığı biçim aşağıdaki gibidir.

“213 sayılı Vergi Usul Kanununun 279'ncü maddesinde yapılan değişiklik hisse senetleri ve yatırım fonu katılma belgeleri dışındaki menkul kıymetlerin değerlendirme günündeki gerçek değerinin tespit edilerek mali tablolara intikal ettirilmesine yöneliktir. Ayrıca ticari kazancın tespitinde dönemsellik ve tahakkuk ilkelerine de uyulmuş olmaktadır.”

Vergi Usul Kanununun 279'ncü maddesinin mevcut halinde Türk ve yabancı kaynaklı menkul kıymetler alış bedeli ile değerlendirilmektedir. Bu durum, bu menkul kıymetlerin değerlendirme günündeki gerçek kıymetini göstermemektedir.

Yapılan düzenleme ile, hisse senetleri ve yatırım fonları katılma belgeleri ile rayiç bedeli bilinmeyen ya da getirisi önceden bilinemediği için değerlendirme günündeki nema tutarı hesaplanamayan menkul kıymetler yine alış bedeli ile değerlemeye tabi tutulacaktır.

Bu sayılanlar dışında kalan menkul kıymetler borsa rayici ile değerlendirilecektir. Ancak, borsada rayicin olmadığı veya muvazaa ile rayiç oluşturulduğu hallerde menkul kıymetin vadesinde sağlanacağı gelirin, iktisap ve değerlendirme günleri arasındaki süreye ait kısmı alış bedeline eklenerek değerlemeye esas bedelin hesaplanması yoluna gidilecektir. Böylece yıl sonlarında dönemsel ve ticari kazançlarda tahakkuk esasının da sonucu olarak borsa rayici olan veya kolayca tespit edilebilen menkul kıymetlerde o yılı ilgilendiren faiz kısımları gelirlere dahil edilebilecektir.

279'ncu maddede yapılan değişikliklerle menkul kıymetler için alış bedeli yanında menkul kıymetin nevine göre başka değerlendirme ölçüleri de getirildi. Buna göre menkul kıymetlerin değerlendirilmesinde;

- alış bedeli,

- borsa rayici,

- kıst getiri (değerleme gününe kadar olan getirisinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi),

ölçülerinden birisi kullanılacaktır. Sonuncu değerlendirme ölçüsü bazı yazarlarca iskonto değeri olarak da adlandırılmaktadır.⁴

- Alış Bedeli Ölçüsü :

4369 sayılı Kanunla 279'ncu maddede yapılan değişikliklerle 31.12.1998 tarihinden itibaren;

a. Hisse senetleri ve fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeli ile değerlendirilecektir.

i. Hisse senedinin Türkiye'de kurulu veya yurt dışında bir şirket tarafından ihraç edilmiş olmasının değerlendirme açısından bir önemi yoktur. Keza Türkiye'de veya yurt dışında bir borsada temin edilmesinin de önemi yoktur. Her iki durumda da alış bedeli ile değerlendirilecek ve karzarar hisse senedi elden çıkarıldığında hesaplanacaktır. Hisse senedinin döviz cinsinden borçlanılarak veya kredi ile alınması nedeniyle katlanılan kur farkı ya da faiz, komisyon ve benzeri masraflar alış bedeline eklenmez.⁵ Çünkü alış bedeli menkul kıymetin iktisabı için yapılan ödemeleri kapsamakta ancak bunlara bağlı (müteferri) ödemeleri kapsamamaktadır. Bu ödemeler tahakkuk ettikleri dönemde gider kaydedilir.

-Borsa Rayici Ölçüsü :

Vergi Usul Kanunu'ndaki borsa rayici ölçüsü, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına gerekse ticaret borsasına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki işlemlerin ortalama değeri olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber normal dalgalanmalar haricinde fiyatlarda bariz istikrarsızlıklar görülmesi halinde, son muamele günü yerine değerlendirme gününden önceki 30 gün içindeki ortalama rayici esas almaya ilişkin Maliye Bakanlığının yetkisi bulunmaktadır.

-Kıst Getiri Ölçüsü :

Borsa rayicine göre değerlenmesi gereken menkul kıymetlerin, borsa rayicinin olmaması veya borsa rayicinin muvazaalı şekilde oluştuğunun anlaşılması halinde, değerlemeye esas bedel, menkul kıymetlerin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerleme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacaktır.

Gerek iktisadi işletmelere dahil olan, gerekse iktisadi işletmeye dahil olmayan aynı neviden hisse senetleri, birçok defa alım satım konusu yapılabilmektedir. İktisadi işletme aktifine dahil olan veya iktisadi işletmeye dahil olmayan hisse senetlerinin elden çıkarılmasında aynı günde veya farklı günde değişik fiyatlardan alınan hisse senetlerinin hangisinin elden çıkarıldığı ve dönem sonunda aktifte hangi hisse senedinin kaldığının tespiti ve değerlemenin ne şekilde yapılacağının ortaya konulması gerekmektedir.

Vergi Usul Kanunu'na göre, yapılacak değerleme işlerinde fiili yani fiili maliyet durum esastır. Bu esas emtea değerlemesi açısından da geçerlidir. Buna göre işletmede imal edilen veya satın alınan malın maliyeti fiilen saptanabiliyorsa bu değerlerin esas alınacağı açıktır. Emtea değerlemesinde, ortalama maliyetlerin esas alınması ancak aynı özelliklere sahip olan birbirinden ayrırtılması mümkün olmayan buğday, pirinç vb. misli mal(eşya)⁶larda söz konusu olabilir.

Vergi kanunlarının uygulanması açısından menkul kıymetlerin (hisse senetlerinin) misli mal olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Örneğin, hisse senetlerinin üzerinde tertip ve belge numarasına⁷, tahvillerin üzerinde ise tertip, seri ve belge numarasına⁸ yer verilmesi zorunludur. İktisadi işletmelerde ve gerçek kişiler tarafından alımsatım konusu yapılan ve dönem sonunda mevcut kalan hisse senetlerinin tespiti mümkündür.⁹

V.U.K. 279 maddesi hükmünce; "Hisse senetleri ile fon portföyünün en az % 51' Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle ..... değerlenir"

Kanun koyucu hisse senetlerinin değerlemesinde alış bedeli ölçüsünü belirlemek suretiyle, her bir hisse senedinin fiilen diğer hisse senedinden ayrı olarak fiili maliyetinin (alış bedelinin) tespitinin mümkün olduğunu, dolayısıyla bu değerleme ölçütü ile değerlemesi zorunluluğunu getirmiştir.

Spesifik(fiili)maliyet yöntemi; seri numarası taşıyan ve tek tek hareketlerinin izlenme olanağı bulunan malların maliyetinin tespitinde kullanılan maliyet belirleme yöntemidir.Bu yöntemde malların fiilen satın alındıkları bedellerle o malın maliyetine dahil edilmesi gereken giderler tespit edilerek maliyet bedeli belirlenir.

Vergi kanunları tarafından değerlemesi alış bedeli ile yapılan bir iktisadi kıymetin, dönem içinde satış karının belirlenmesinde de aynı değerleme ölçütünün esas alınması gerektiği tabiidir. Alış bedelinin fiilen saptanmasına olanak bulunmadığı durumlarda yapılacak değerlemede ortalama alış bedeli yönteminin uygulanabileceğinin kabulü gerekir.

VUK'nun 3.maddesinde yer verilen vergilemede vergiyi doğuran olayın ve bu olaya ilişkin işlemlerin gerçek mahiyeti esas olduğu hükmünce,maliyet bedelinin fiili maliyete göre tespit edilmesi,bunun mümkün olmaması durumunda diğer maliyet belirleme yöntemlerinden hareketle maliyetin tespit edilmesi gerekmektedir.

VUK'nun 274. maddesi ile kanun koyucu "... Satın alınan veya imal edilen emtia maliyet bedeli ile değerlenir. Mükellefler satın aldıkları veya imal ettikleri emtianın maliyet bedelini, son giren ilk çıkar yöntemini uygulamak suretiyle de tespit edebilirler..." demek suretiyle, satın alınan veya imal edilen emtianın maliyet bedeli ile değerlenmesinin yanısıra mükellefler son giren ilk çıkar yöntemini uygulamak suretiyle de maliyeti tespit imkanı tanımıştır.

Kanun koyucu hisse senetlerinin değerlemesinde alış yönteminin yanısıra maliyet belirleme yöntemlerinden birisi olan son giren ilk çıkar (LİFO) yönteminin de uygulanabilmesine cevaz vermek isteseydi tıpkı emteanın değerlemesinde olduğu gibi bu konuda irade beyanında bulunurdu.LİFO yöntemi sadece misli mallar için uygulanabilir.Seri üretime dayanan,ikame edilebilen ve nitelikleri aynı mallarda uygulaması mümkün olan bu yöntem,birbirinden farklı ve niteliği değişik ,misli olmayan mallarda uygulanması mümkün olmayan bir değerlendirme yöntemidir.¹⁰

III GENEL DEĞERLENDİRME

Hisse senedi alımsatım kazançlarının vergilendirilme esaslarının da düzenlendiği 4369 sayılı Kanun ile değişik 80, 81 ve 82'nci madde hükümlerinin uygulanma süresi, Gelir Vergisi Kanunu'na 4444 sayılı Kanun ile eklenen geçici 56'ncı madde hükümleri çerçevesinde,2003 takvim yılı gelirlerine uygulanmak üzere ertelenmiştir.

G.V.K.'nun geçici 56'ncı maddesinin (D) fıkrasının (1) numaralı bendine göre; ivazsız olarak iktisap edilenler hariç olmak üzere, hisse senetlerinin iktisap tarihinden başlayarak üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artış kazancı olarak vergilendirilecektir.

Hisse senedi alım satım kazançlarının vergilendirilmesinde G.V.K.'nun geçici 56. maddesinde yer alan üç aylık süre şartı beraberinde vergileme sorunlarını da getirmektedir. Söz konusu kanun hükmü, farklı tarihlerde farklı alış bedelleri ile alınan aynı veya farklı şirketlere ait hisse senetlerinin bir kısmının aynı günde satılması halinde 3 aylık sürenin nasıl hesaplanacağına dair bir belirleme getirmemiştir. Gelir idaresi, bu konudaki belirlemeyi 232 seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile yapmıştır.

Maliye Bakanlığı'nın, 232 seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği'de belirli bir şirketin hisse senedinden değişik tarihlerde alımlar yapıldıktan sonra, alınan hisse senetlerinin bir kısmının elden çıkarılması halinde mükellefler elden çıkarılan hisse senetlerinin hangi işlem ile alındığı konusunda serbestçe karar verebileceğini belirtmekle birlikte ,söz konusu düzenleme yazımızda açıkladığımız nedenlerle soruna çözüm getirmemektedir.

Gelir idaresinin, değişik tarihlerde alınan hisse senetlerinin elden çıkarılmasından kaynaklanan hisse senedi alım satım kazancı dolayısı ile oluşan vergi matrahını mükellefin kendi iradesi ile belirleyeceğini belirtmesi yerine , hisse senedinin VUK'nundaki değerlendirme ölçütleri içindeki yerine ve G.V.K.'ndaki hisse senedi alım satım kazançlarını vergileme esaslarından hareketle FİFO, LİFO veya ortalama maliyet yöntemlerinden hangisinin dikkate alınacağını belirlemesi yazımızda değindiğimiz sorunun çözülmesi açısından daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Dipnotlar

1 232 Seri nolu Gelir Vergisi Genel Tebliği, 23.03.2000 tarih ve 23998 sayılı R.G.'de yayınlanmıştır.

2 Hesaplama kullanılan basit ağırlıklı ortalama maliyet yöntemidir.

3 ÖZYER M.Ali, a.g.m. s.30

4 ÖZBALCI Yılmaz, Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yay.Ekim 1998, Ankara, S.627

5 ÖZYER M.Ali, "Menkul Kıymetlerin Değerlemesi", Vergi Dünyası, Sayı:214 Haziran 1999, S.28

6 Misli mal(eşya);Cins ve miktar olarak birbiri ile aynı olan,aynı neviden şeyleri ifade eder.

7 SPK, Seri:1 No.5 Sayılı Tebliğ (23.6.1989 Tarih ve 20204 Sayılı R.G.)

8 SPK, Seri:11, No.13 Sayılı Tebliğ (14.7.1992 Tarih ve 21284 Sayılı R.G.)

9 AK Bülent, "Menkul Kıymetlerin Değerlemesine İlişkin Hükümlerin 31.12.1999 Tarihinden Sonraki Uygulaması", Vergi Dünyası Sayı:220 Aralık 1999, S.59

10 BIYIK Recep-KIRATLI Aydın, Vergi Teşvikleri ve Korumaları,Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını,İstanbul 2000,s.616